

3. Герасимчук С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Т. 82. С. 270–274. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.82.1.41.
4. Кірдан О. Поняття «медіація» та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. *Педагогічний часопис Волині*. 2019. Т. 2(13). С. 12–20. DOI: 10.29038/2415-8143-2019-02-12-20 (дата звернення: 07.12.2025).
5. Лікарчук Д. С. Медіація як спосіб врегулювання політичних конфліктів. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 50–61. DOI: 10.31866/2616-745x.8.2021.249009.
6. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. Київ: МАУП, 2007. 360 с.
7. Примаков К. Політична медіація versus публічна медіація: розмежування предметних полів посередницьких практик у політиці. *Grani*. 2025. Т. 28, № 5. С. 197–203. DOI: 10.15421/172618 (дата звернення: 10.12.2025).
8. Примаков К. Поняття політичної медіації. *Epistemological studies in philosophy social and political sciences*. 2025. Т. 8, № 1. С. 269–274. DOI: 10.15421/342533 (дата звернення: 07.12.2025).
9. Француз А. Й., Зубко Д. В. Політична медіація в Україні. *Legal Bulletin*. 2022. Т. 76, № 4. С. 26–30. DOI: 10.31732/2708-339x-2022-04-26-30 (дата звернення: 10.12.2025).
10. Amenta E., Carruthers B. G., Zylan Y. A Hero for the Aged? The Townsend Movement, the Political Mediation Model, and U.S. Old-Age Policy, 1934–1950. *American Journal of Sociology*. 1992. Vol. 98(2). P. 308–339.
11. Kułak-Krzysiak K., Śwital P. Mediation as Means of Communication for Public Administration in Settling Administrative Disputes. *Review of European and Comparative Law*. 2023. Vol. 54(3). DOI: 10.31743/recl.16226 (date of access: 10.12.2025).
12. Laws D., Forester J. Public policy mediation: From argument to collaboration. *Handbook of Public Policy Analysis*. 2017. P. 539–560.
13. Podziba S., Bellman H. Public Policy Mediation. *Dispute Resolution Magazine*. 2012. Vol. 18, № 3.
14. Stamato L., Jaffe S. Mediation and public policy: Variations on a consensus theme. *Mediation Quarterly*. 1991. Vol. 9, № 2. P. 165–178. DOI: 10.1002/crq.3900090207 (date of access: 10.12.2025).

КОНЦЕПЦІЯ «КРИТИЧНИХ МОМЕНТІВ» (CRITICAL JUNCTURE) ЯК СПРОБА ОСМИСЛЕННЯ ДОВГОТРИВАЛИХ НАСЛІДКІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ВИБОРУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Поляков Андрій

здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: 0009-0004-9099-4340

Періоди суспільно-політичних зламів, коли перед політичними акторами відкриваються можливості вибору рішень, наслідки яких є невизначеними, традиційно приваблювали увагу дослідників. Такі періоди під назвою «критичні моменти» (critical juncture) отримали концептуальне осмислення у межах історич-

ного інституціоналізму – одного з провідних напрямів сучасної інституційної теорії, що є складником ширшого міждисциплінарного підходу «новий інституціоналізм».

Низка теорій, що виникла в 1980-х роках і була об'єднана під назвою «неоінституціоналізм», позначила відродження інтересу до вивчення політичних інститутів, який тимчасово зменшився у 1960-х роках під впливом біхевіоризму. На відміну від «старого» або «традиційного інституціоналізму» з погляду нового інституціоналізму, інститути є сукупністю структур, правил та стандартних операційних процедур, які формують, сприяють та обмежують політичних акторів [6, с. 4–5]. Неоінституціоналізм досліджує не лише державні органи та норми права, а усі соціальні інститути, що формують політичну поведінку [1, с. 16].

Всередині неоінституціоналізму сформувалося декілька напрямів, один із них – історичний, ключовою особливістю якого є увага до розвитку інститутів у часі. Тобто для того, щоб об'єктивно дослідити ті чи інші інститути, на думку представників цього напрямку, необхідно простежити шлях, який інститути пройшли в історичній перспективі.

Однією з ключових характеристик історичного інституціоналізму є концепція залежності від шляху (path dependency) – теорія про те, що інституціональний генезис залежить від обраної траєкторії розвитку. На думку представників історичного інституціоналізму, в моменти, коли політичні актори здійснюють вибір серед кількох можливих варіантів, починається розвиток у обраному напрямі, подальші кроки зміцнюють цей вектор розвитку, альтернативи, які були можливими на початковому етапі, стають все менш досяжними і змінити обраний шлях стає все важче. Американський політолог П. Пірсон пояснює такий ефект тим, що вигоди від розвитку у певному напрямі зростають із часом порівняно з іншими можливими варіантами. Одночасно зростають і витрати на перемикання на якусь альтернативу, що раніше була цілком реальною. Кожен крок певним способом робить цей шлях більш привабливим для наступного кроку, і, отже, ймовірність подальших кроків тим самим шляхом лише зростає [7, с. 252].

Оскільки для формування залежної від шляху траєкторії ключове значення мають початкові події, дослідження таких подій, що отримали назву «критичних моментів» (critical juncture), займає особливе місце в теорії історичного інституціоналізму. У такі моменти відбувається затвердження певної інституційної структури з-поміж двох або більше альтернатив. Якщо результат цього вибору неможливо було передбачити, виходячи з попередніх умов, чи пояснити причинно-наслідковою логікою, то «запускається» залежність від шляху. «Критичними» такі моменти є у тому сенсі, що після вибору певного варіанту стає все важче повернутися до початкової точки, коли все ще було доступними кілька альтернатив [5, с. 513, 526–529].

Політологи Дж. Капоччіа і Р. Д. Келемен визначають критичні моменти як відносно короткі проміжки часу, упродовж яких економічний, культурний, ідеологічний чи організаційний вплив на політичні дії акторів значно послаблюється, внаслідок чого діапазон доступних для вибору варіантів розвитку суттєво розширюється, а результат вибору з високою ймовірністю вплине на подальший інституційний розвиток [3, с. 343, 348, 368].

Однак не кожен доленосний вибір в історії розвитку певного інституту чи політичної системи загалом можна представити як критичний момент, що приводить до формування залежності від шляху. Американський політолог Д. Махоні наголошує, що залежною від шляху траєкторією, на відміну від простої серії причинно-наслідкових подій, є тільки така послідовність, що запускається «контингентною» подією [5, с. 508–509]. Це подія, яка не є повністю випадковою, тобто все ж обумовлена певними попередніми умовами, й водночас не є необхідною, тобто жорстко детермінованою.

Британський політолог Дж. Капоччіа для пояснення поняття історичної контингентності наводить визначення, сформульоване філософом Ісаєю Берліном, який характеризує аналіз контингентності як вивчення подій, що сталися в контексті того, що могло статися. Із цього випливає, що під час вибору інституційного шляху актори могли б ухвалити інші рішення, які б привели до іншого шляху розвитку, але діапазон правдоподібних варіантів («того, що могло статися» за висловом Берліна) є обмеженим. Тобто актори мають реальний вибір, але діапазон доступних альтернатив визначається попередніми умовами [2, с. 15–16].

Отже, контингентність є необхідною ознакою того, що певну історичну подію можна трактувати як критичний момент. Ще однією ознакою того, що певна подія була критичним моментом і призвела до формування залежності від шляху є той факт, що вибір, зроблений під час критичного моменту, генерує, так звану, спадщину (legacy) – стабільні політичні інститути, що самовідтворюються. Американські політологи Р. Кольєр і Д. Кольєр трактують спадщину як послідовність політичних подій, взаємозв'язків та динаміки змін [4, с. 30–31, 785]. Якщо інституційна спадщина не утворюється, то певна подія, з точки зору історичних інституціоналістів, не була критичним моментом.

Практичний потенціал концепції критичних моментів полягає у тому, що вона прагне концептуалізувати, як інституційний вибір, зроблений в умовах політичної невизначеності, може призвести до довготривалих наслідків, змінити які у подальшому стає дедалі важче. З цього випливає, що невеликі відмінності на старті призводять до значної різниці у розвитку країн чи регіонів з плином часу. Загалом, теорія залежності від шляху, невіддільним складником якої є поняття критичних моментів, пояснює, чому нові інститути, скопійовані за іноземними зразками, можуть виявлятися неефективними, за рахунок чого інститути у

своєму розвитку можуть зберігати певну інерцію, що стає перепорою у спробах їх реформування. Це питання є вкрай актуальним для українських реалій, де соціальні інститути, особливо неформальні інститути, зберігають чимало рис, детермінованих радянською, а часом й навіть царською інституційною спадщиною.

Водночас практичне застосування цієї теорії потребує подальшої розробки більш чітких критеріїв, за якими ті чи інші події треба трактувати як критичні моменти, а також більш точного визначення характеристик залежної від шляху траєкторії, які давали б змогу чітко відрізнити її від звичайної причинно-наслідкової послідовності.

Список використаних джерел

1. Перегуда Є. В. Політичні ідеї представників неоінституціоналізму. Політична думка XX – початку XXI століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко]. Львів, 2016. Т. 1: Методологічний підхід. С. 14–37.
2. Capocchia G. Critical Junctures and Institutional Change. University of Oxford. 41 p. URL: <https://users.ox.ac.uk/~ssfc0073/Writings%20pdf/Critical%20Junctures%20and%20Institutional%20Change%20final.pdf>
3. Capocchia G., Kelemen R. D. The Study of Critical Junctures: Theory, Narrative, and Counterfactuals in Historical Institutionalism. *World Politics*. 2007. Vol. 59, № 3. P. 341–369. URL: https://www.researchgate.net/publication/242426654_The_Study_of_Critical_Junctures_Theory_Narrative_and_Counterfactuals_in_Historical_Institutionalism
4. Collier R. B., Collier D. Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2002. 877 p.
5. Mahoney J. Path Dependence in Historical Sociology. *Theory and Society*. 2000. Vol. 29, № 4. P. 507–548. URL: <https://archiv.soms.ethz.ch/teaching/OppFall09/MahoneyPathDependence.pdf>
6. March J. G., Olsen J. P. Elaborating the «New Institutionalism». *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 3–20.
7. Pierson P. Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review*. 2000. Vol. 94, № 2. P. 251–267. DOI: 10.2307/2586011.